

„TURYZM”, t. 8, z. 1, 1998

Aleksander Szwichtenberg

POJMOWANIE TURYSTYKI WIEJSKIEJ W POLSCE I NA ŚWIECIE

CONCEPTION DU TOURISME RURAL EN POLOGNE ET DANS LE MONDE

THE PERCEPTION OF RURAL TOURISM IN POLAND AND IN THE WORLD

W artykule przedstawiono ważniejsze polskie i zagraniczne definicje turystyki wiejskiej. Różnorodność pojmowania tej działalności gospodarczej obliguje do dalszych badań nad sformulowaniem jej istoty.

Turystyka wiejska stała się wielkim fenomenem światowego ruchu turystycznego przede wszystkim w latach osiemdziesiątych. W Polsce, podobnie jak i w innych krajach byłego obozu socjalistycznego, intensywniejszy rozwój tej turystyki przypada na początek lat dziewięćdziesiątych. Do tej pory brak więc w literaturze przedmiotu jednoznacznych określeń, definicji.

Celem tego opracowania nie jest chęć sformułowania definicji turystyki wiejskiej, ale przedstawienie różnych sposobów jej pojmowania, zarówno w literaturze polskiej jak i zagranicznej. W niektórych przypadkach podjęto także próbę dyskusji z poglądami cytowanych niżej autorów. Dotyczy to przede wszystkim tych definicji, które ewentualnie mogłyby posłużyć w dalszych pracach nad pojęciem turystyki wiejskiej.

Wstępna analiza istniejących określeń i definicji pozwala na umowne wydzielenie trzech podstawowych podejść do istoty turystyki wiejskiej, a mianowicie: a) niekonsekwentne, b) zawężone i c) wieloaspektowe.

W literaturze przedmiotu najczęściej spotkać się można z, umownie tutaj nazwanym, podejściem „niekonsekwentnym” polegającym na identyfikowaniu turystyki wiejskiej z agroturystyką. Oba te pojęcia są stosowane zamiennie, m. in. przez: P. W o l a k a (1992), A. B a r ł o w s k ą - Ł a p k ę i L. K a l i -

s z c z a k (1995), J. M a j e w s k i e g o (1995), M. D ę b n i e w s k ą i J. S u c h t ę (1996), K. R z e p e c k i e g o (1996) i in.

P. W o l a k (1992) podaje trzy definicje agroturystyki, tj. a) spędzanie czasu na obszarach wiejskich, niekoniecznie w łączności z gospodarstwem rolnym (podstawowym kryterium jej wyróżnienia jest różnica między wiejskim a miejskim charakterem terenu); b) dotyczy ona turystów, którzy są zainteresowani wiejskim trybem życia, obyczajami, pracą na roli, oraz c) pobyty w gospodarstwie wiejskim, które utraciły swój rolno-produkcyjny charakter.

W dużym przybliżeniu można stwierdzić, że autor ten obecnie uznawane trzy podstawowe formy turystyki wiejskiej błędnie przyjmuje za kilka typów agroturystyki.

A. B a r ł o w s k a - Ł a p k a i L. K a l i s z c z a k (1995, s. 175) w tytule swego opracowania piszą o agroturystyce (tytuł: *Agroturystyka w aktywizacji regionu*), natomiast w słowie wstępnym – jednoznacznie akcentują inne pojęcie. Świadczy o tym następujący cytat: „Artykuł zawiera refleksje dotyczące rozwoju turystyki wiejskiej”.

J. M a j e w s k i (1995, s. 9) pisze, że:

zamiast słowa »agroturystyka« będzie używany ogólniejszy termin »turystyka wiejska«, co oznacza, że odbywa się ona na terenach wiejskich; w funkcjonującym gospodarstwie rolnym, na polu kempingowym, w chacie przystosowanej dla gości, w pensjonacie lub domku letniskowym. Może to być pobyt jednodniowy lub dłuższe wakacje z węższym lub rozbudowanym zakresem usług, kiedy goście korzystają z wyżywienia, jazdy konnej, wędkarstwa itd.

Turystą będzie więc każda osoba, która przyjeżdża na wieś, obojętnie w jakim celu, nawet rodzina w odwiedziny. Oczywiście nas szczególnie interesuje taki turysta (nazwany kiedyś »letnikiem«), który przyjeżdża na wieś spędzić choćby krótkie wakacje.

Typowy przykład zamiennego używania pojęć: »agroturystyka« i »turystyka wiejska« prezentują M. D ę b n i e w s k a i J. S u c h t a (1996, s. 76), którzy piszą w tytule o agroturystyce, natomiast dalej w tekście:

Turystyka wiejska nie jest w Polsce czymś nowym i nieznanym. Ta forma wypoczynku, głównie w lecie, sprowadza się bowiem do odwiedzin rodziny lub znajomych mieszkających na wsi. Ten rodzaj wypoczynku potocznie przyjmował nazwę »wczasów pod gruszą«. W niektórych regionach kraju turystyka wiejska przybierała bardziej skomercjalizowane formy, np. wynajmowanie kwater letniskowych z własnym wyżywieniem.

K. R z e p e c k i (1996, s. 9) pisze wręcz: „Wśród wielu zadań realizowanych przez Związek Gmin Świętokrzyskich co roku na drugiej pozycji znajduje się turystyka wiejska, zwana też agroturystyką”.

Turystyka wiejska i agroturystyka nie są synonimami, jakby to wynikało z wyżej cytowanych fragmentów opracowań naukowych. Na zagadnienie to zwrócił uwagę S. M e d l i k (1995). Według tego autora:

turystyka wiejska (*rural tourism*) to głównie turystyka wakacyjna skoncentrowana na obszarach wiejskich; chociaż nie jest zjawiskiem nowym, ostatnio cieszy się sporym zainteresowaniem jako sposób zwiększenia dochodów i zatrudnienia, a także dywersyfikacji lokalnej gospodarki; często jest utożsamiana z agroturystyką (*farm tourism*), ale turystyka wiejska jest szerszym pojęciem i obejmuje także rozwój szlaków, miejsc na pikniki, centrów objaśniających, muzeów rolniczych i folklorystycznych. (Medlik 1995, s. 209).

Przez podejście „zawężone” należy tutaj rozumieć traktowanie turystyki wiejskiej jako części turystyki alternatywnej. Zwolennikami takiej koncepcji jest m. in.: G. McIntyre (1993), Światowa Organizacja Turystyki (1994) oraz A. K r z y m o w s k a - K o s t r o w i c k a (1995).

G. M c I n t y r e (1993), który na zlecenie WTO opracowuje przewodnik dla specjalistów z zakresu planowania miejscowego, dotyczący rozwoju turystyki zrównoważonej, podaje, że turystyka wiejska (*village tourism*) odnosi się do turystyki będącej w lub obok wiosek, często z tradycjami, położonymi na obszarach odosobnionych, gdzie można się uczyć sposobów życia wiejskiego. Wsie te mogą także służyć jako bazy dla tych osób, które turystycznie eksplodują sąsiednie tereny.

Ekspertki Światowej Organizacji Turystyki (WTO) w opracowaniu *National and Regional Tourism Planning. Methodologies and Case Studies* (1994) podają, podobnie jak wyżej wymieniony autor, że turystyka wiejska (*village tourism*) to małe grupy turystów zatrzymujących się w (lub blisko) tradycyjnych, często oddalonych wsi, poznających życie wsi i lokalne środowisko przyrodnicze. Oferowane dobra są własnością i zarządzane przez mieszkańców tych wsi.

A. K r z y m o w s k a - K o s t r o w i c k a (1995, s. 25) pisze: „Różny był zakres pojmowania terminu »turystyka alternatywna«, obecnie najczęściej przyjmuje się, że obejmuje ona takie formy ruchu turystycznego jak: turystyka ekologiczna (ekoturystyka), turystyka wiejska, turystyka kulturowo-poznawcza itd.” Do turystyki wiejskiej wyżej wymieniona autorka zalicza jedynie tzw. turystykę leczniczą i agroturystykę uczestniczącą.

Najwięcej zwolenników mają definicje turystyki wiejskiej o charakterze szerokim, które w tym opracowaniu umownie określono jako wieloaspektowe. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują zaproponowane przez: M. J. V e r b e k e (1990), J. W o j c i e c h o w s k ą (1992), M. O ' D o u n e l l (1993), Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju – OECD (1993), M. D r z e w i e c k i e g o (1995), J. B o g u c k i e g o, A. W o ź n i a k i W. Z ą t e k (1995) oraz P. W i a t r a k a (1996).

M. J. V e r b e k e (1990) uważa, że są trzy terminy najczęściej spotykane w literaturze zachodniej, tj. turystyka na terenach wiejskich (najszerzej rozumiana), turystyka związana z rolnictwem (węższy zakres) i pobyty turystyczne w gospodarstwach wiejskich.

Pierwszy z wyżej wymienionych typów obejmuje wszelką turystykę odbywającą się na wsi, a mianowicie: wycieczki, turystykę wędrowną po okolicach wiejskich, wakacje pobytowe, a także pobyty w wiejskich hotelach, na kempingach, w wioskach wakacyjnych, pensjonatach i kwaterach prywatnych.

Termin „turystyka związana z rolnictwem” obejmuje wszystkie jej formy bezpośrednio związane ze środowiskiem rolniczym, produktami rolnymi lub pobyt u rolnika. Natomiast „pobyty turystyczne w gospodarstwach wiejskich” wiążą się z życiem gospodarstwa wiejskiego, a także ze spędzaniem czasu w wynajętych pokojach i budynkach gospodarskich bądź w namiotach.

Z powyższych definicji wynika jednoznacznie, że wymieniony pierwszy typ turystyki (turystyka na terenach wiejskich) obejmuje, jak pisze autor, „wszelką turystykę odbywającą się na wsi”. Należy wobec tego zadać pytanie: czy pozostałe dwa typy nie odbywają się na wsi? Bardziej zrozumiałymi byłby układ, w którym do typu pierwszego – nadrzędnego – należałyby m. in. dwa pozostałe podtypy.

J. W o j c i e c h o w s k a (1992, s. 5), powołując się na doświadczenia Europy Zachodniej, w ramach turystyki na terenach wiejskich wyróżnia: „turystykę związaną z rolnictwem” i „turystykę w gospodarstwie wiejskim” (tzw. agroturystyka). „W świetle współczesnych definicji turystyka na terenach wiejskich obejmuje te formy ruchu turystycznego, które mogą przynosić dochody – pod warunkiem, że organizowane są na taką skalę, żeby nie szkodzić środowisku i społeczności oraz umożliwić kontakty społeczne między gośćmi i gospodarzami.”

M. O ’ D o u n e l l (1993) podaje, że turystyka wiejska w Irlandii jest widziana jako suma turystycznych produktów na przestrzeniach wiejskich wspaniałych pod względem środowiska przyrodniczego i odpowiednich pod względem handlowym.

Autorzy dokumentu pt. *Tourism Strategies and Rural Development* (1993) uważają, że turystyka wiejska jest wieloaspektowa, podobnie jak wieloaspektowe są tereny wiejskie. Stąd też trudno stworzyć uniwersalną definicję. Najważniejsze jednak jest określenie tzw. wiejskości (*rurality*). W celu jej określenia trzeba uwagę skoncentrować na trzech punktach, tj. gęstości zaludnienia i rodzaju osadnictwa; użytkowaniu ziemi i jego zdominowaniu przez rolnictwo i leśnictwo oraz „tradycyjnej” strukturze społecznej, a także na kwestiach identyfikacji społeczności i dóbr kulturowych.

M. D r z e w i e c k i (1995, s. 5) podaje jednoznacznie, że do kategorii „turystyka wiejska” „można zaliczyć tylko te rodzaje rekreacji, które bezpośrednio wykorzystują zasoby i walory wsi”.

Ujęcie to koresponduje z definicją turystyki wiejskiej podaną przez B. L a n e (1993), który z kolei reprezentuje stanowisko OECD. Turystyka wiejska stanowi zatem formę rekreacji na obszarach „prawdziwej” wsi i obejmuje wielorakie rodzaje aktywności rekreacyjnych związanych z przyrodą, wędrownkami, turystyką zdrowotną, krajoznawczą, kulturową i etniczną.

PODZIAŁ TURYSTYKI
wg kryterium przestrzeni i skutków oddziaływania na środowisko

Rys. 1. Podział turystyki wg kryterium przestrzeni i skutków oddziaływania na środowisko

Dessin 1. La division du tourisme selon le critère de l'espace et des effets d'influence sur le milieu naturel

J. B o g u c k i, A. W o ź n i a k, W. Z ą t e k (1995) wprowadzają podział turystyki wg kryterium przestrzeni i skutków oddziaływania na środowisko przyrodnicze (rys. 1). Ogólnie wyróżniają środowisko miejskie i pozamiejskie, przy czym to drugie obejmuje trzy rodzaje terenów, tj.: tereny wiejskie (A – oznaczenie literowe – według autora niniejszego opracowania), specjalne tereny wypoczynkowe (B) i tereny przyrodnicze (C).

A. Turystyka na terenach wiejskich (*rural tourism*) może rozwijać się zarówno we wsiach typowo rolniczych, jak i letniskowych. Wyróżnia się tam:

1. Turystykę związaną z wsią rolniczą (*agrotourism*):

a) turystyka w gospodarstwie (*farm tourism*);

b) turystyka przy gospodarstwie, oraz

2. Turystykę związaną z wsią letniskową (zimowiskową):

a) wypoczynek w drugich domach z dawnych gospodarstw lub pobudowanych na wydzielonych działkach rekreacyjnych;

b) wypoczynek w obiektach turystycznych (pensjonaty, zajazdy, motele, kempingi).

B. Turystyka na „specjalnych” terenach wypoczynkowych (nowo powstałe osady wypoczynkowe):

1. Wypoczynek w obiektach i ośrodkach wypoczynkowych;

2. Wypoczynek w drugich domach.

C. Turystyka „w przyrodzie” (*nature tourism, green tourism*):

1. Ekoturystyka poznawcza (na terenach zagospodarowanych infrastrukturą turystyczną, pola biwakowe, kempingi, schroniska);

2. Ekoturystyka na terenach „dzikich” (*wildlife tourism*).

Zaproponowany przez wyżej wymienionych autorów podział, chociaż wprowadza pewien ład w typach turystyki pozamiejskiej, jednak zawiera w sobie pewne niespójności, między innymi:

1. Zamiast pojęcia „turystyka na terenach wiejskich” (A) powinno się raczej używać terminu „turystyka wiejska”. Należy bowiem pamiętać, że dwa pozostałe typy turystyki, tj. „turystyka na specjalnych terenach wypoczynkowych” (B) i „turystyka w przyrodzie” (C) także mają miejsce na terenach wiejskich. W tej sytuacji zaproponowany przez wspomniany zespół termin „środowisko pozamiejskie” nie będzie nadrzędny wobec pojęcia „turystyka na terenach wiejskich”, a jego synonimem.

2. Wszystkie turystyczne miejscowości nadmorskie w pierwszej fazie swojego rozwoju były osadami rybackimi. Z tego względu w grupie „B” (turystyka na „specjalnych” terenach wypoczynkowych) nie można jednoznacznie stwierdzać, że są to „nowo powstałe osady wypoczynkowe”.

3. W dalszym podziale wewnętrznym (poza A, B i C) także są pewne niejasności, np. wyróżnienie drugich domów w typie A i B, bądź pensjonatów, zajazdów, moteli, pól biwakowych, kempingów, schronisk – w A i C.

P. W i a t r a k (1996, s. 35) uważa, że:

turystyka wiejska obejmuje całokształt gospodarki turystycznej na terenach wiejskich, a jej domeną jest przestrzeń, zapewniająca bliskość natury i swobodę poruszania się, ograniczająca kontakt z anonimowym tłumem i dająca możliwość osobistego kontaktu z innymi (mieszkańcami wsi i turystami), sprzyjająca uprawianiu szeregu sportów na świeżym powietrzu itp. Główne pole działalności turystyki wiejskiej obejmuje organizowanie i obsługę różnych form wypoczynku i spędzania czasu wolnego na wsi (w gospodarstwie rolnym, pensjonacie lub w domku letniskowym) oraz zagospodarowanie wsi letniskowych.

Z powyższego zestawienia definicji turystyki wiejskiej wyciągnąć można kilka wniosków, między innymi:

1. Zbyt często autorzy stawiają znak równości pomiędzy turystyką wiejską a agroturystyką.

2. Istnieje duża potrzeba dalszych prac nad nomenklaturą analizowanych typów turystyki, szczególnie agroturystyki i turystyki wiejskiej. Świadczy o tym fakt, że prawie każde opracowanie zaczyna się od rozważań nad istotą wspomnianych pojęć, a także nagminnie stosuje się w definicjach cudzysłowy, np. „prawdziwa” wieś, turystyka na „specjalnych” terenach, turystyka „w przyrodzie” itd.

3. Cytowani w tym artykule autorzy anglojęzyczni, którzy reprezentują tzw. podejście „zawężone” do turystyki wiejskiej, nazywają ją *village tourism*, natomiast badacze proponujący podejście „wieloaspektowe” – *rural tourism*.

4. Zdaniem autora niniejszego opracowania, przy definiowaniu turystyki wiejskiej należy uwzględnić: a) sformułowaną przez M. D r z e w i e c k i e g o (1992) wiejską przestrzeń rekreacyjną; b) propozycję OECD (1993) dotyczącą tzw. „wiejskości” (*rurality*), a także inne przedstawione wyżej definicje wieloaspektowe, ze szczególnym uwzględnieniem propozycji zespołu autorów J. B o g u c k i e g o, A. W o ź n i a k i W. Z ą t e k (1995).

PIŚMIENNICTWO

- Barłowska-Łapka A., Kaliszczak L., 1995, *Agroturystyka w aktywizacji regionu*, Zesz. Nauk. AR, Kraków, nr 295.
- Bogucki J., Woźniak A., Zątek W., 1995, *Proekologiczne tendencje w turystyce. Agroturystyka i ekoturystyka*, [w:] *Turystyka i rekreacja jako czynnik integracji europejskiej*, AWF, Poznań.
- Dębniwska M., Suchta J., 1996, *Agroturystyka – dodatkowe źródło dochodu oraz czynniki aktywizujące rozwój rolnictwa i wsi*, Zagadnienia doradztwa rolniczego, nr 1.
- Drzewiecki M., 1992, *Wiejska przestrzeń rekreacyjna*, Inst. Turystyki, Warszawa.
- Drzewiecki M., 1995, *Agroturystyka. Założenia – uwarunkowania – działania*, Bydgoszcz.
- Krzyżmowska-Kostrowicka A., 1995, *Turystyka ekologiczna i perspektywy jej rozwoju w Polsce*, [w:] *Zmiany w przestrzeni geograficznej w warunkach transformacji społeczno-ekonomicznej na przykładzie terenów wiejskich*, UW, Warszawa.

- Lane B., 1993, *Tourism Strategies and Rural Development*, Org. for Econ. Coop. and Dev., Paris.
- Medlik S., 1995, *Leksykon podróży turystyki i hotelarstwa*, PWN, Warszawa.
- Majewski J., 1995, *Turystyka wiejska*, [w:] *Wczasy pod gruszą*, PHARE, Zielona Góra.
- National and regional tourism planning. Methodologies and Case Studies*, 1994, WTO, London, New York.
- Rzepak K., 1996, *Turystyka wiejska w Górach Świętokrzyskich*, [w:] *Agroturyzm świętokrzyski*, WSP, Kielce.
- Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners*, 1993, WTO Madrid.
- Tourism Strategies and Rural Development*, 1993, OECD, Paris.
- Wiatak P., 1996, *Wpływ agroturystyki na zagospodarowanie obszarów wiejskich*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, nr 1 (252).
- Wojciechowska J., 1992, *Aktywizacja wsi przez działalność turystyczną*, UKFiT, Warszawa.
- Wolak P., 1992, *Agroturystyka – to interes*, „Agrobazar”, nr 10.

Dr hab. Aleksander Szwichtenberg
Katedra Turystyki i Zagospodarowania Przestrzennego
Politechnika Koszalińska
ul. Karola Marksa 6E
75-343 Koszalin

Wpłynęło:
30 października 1997 r.

RÉSUMÉ

Le tourisme rural étant une direction nouvelle des migrations touristique, particulièrement en Europe Centrale et en Russie, sa définition équivalente fait défaut.

L'analyse de la littérature a permis de distinguer trois approches au tourisme rural, qu'on a conventionnellement défini dans cette élaboration comme: inconsequente, rétrécie, composée.

Au premier cas, on le traite comme synonyme de l'agrotourisme, au deuxième, il constitue un part du tourisme alternatif, au troisième, il est considéré généralement comme formes de l'activité touristique sur les terrains ruraux.

L'auteur propose de prendre en considération dans les travaux visant à la définition du tourisme rural: a) formulée par M. Drzewicki (1992) l'espace rural de récréation, b) la proposition d'OECD (1993) concernant le „caractère rural” (rurality), ainsi que d'autres définitions composées, présentées plus haut, en ayant en vue avant tout l'ensemble d'auteurs: J. Bogucki, A. Woźniak, W. Zątek (1995).

Traduit par Lucjan Kowalski

SUMMARY

Rural tourism is a new direction of tourist migrations, especially in Central Europe and Russia. Therefore there is no clear definition of rural tourism.

The analysis of literature allowed the author to isolate three approaches to rural tourism, which for the purpose of this article have been named as non-consequent, limited and extensive.

In the first case it is treated as a synonym of agrotourism, in the second case – it is a part of alternative tourism, and in the third case – it is generally considered as forms of tourist activity in rural areas. It has been suggested that during further work on defining rural tourism, the following should be taken into consideration: a) rural recreational space defined by M. D r z e w i e c k i (1992), b) OECD suggestion (1993) referring to the so called 'rurality', and other comprehensive definitions presented above, with special consideration of the team of authors: J. B o g u c k i, A. W o ź n i a k and W. Z ą t e k (1995).